

О. Пунда,
*старший викладач кафедри кримінального права
та процесу Хмельницького інституту
регіонального управління та права*

ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЛЯ ДОКАЗУВАННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Сучасна практика розслідування злочинів доводить, що у багатьох випадках інформація, здобута оперативно-розшуковим шляхом, відіграє винятково важливу роль у доказуванні, тим самим повною мірою сприяючи виконанню завдань кримінального судочинства.

В системі способів здобування інформації, яка залучається у процес доказування, дані, одержані в результаті оперативно-розшукових заходів посідають особливе місце.

Не ставлячи за мету визначення загальних положень використання результатів оперативно-розшукових заходів для доказування в кримінальному процесі, вважаємо за необхідне відокремити як особливий випадок, з точки зору його місця в кримінально-процесуальному доказуванні, застосування у ньому матеріалів, одержаних у результаті використання науково-технічних засобів під час проведення оперативно-розшукових заходів.

У випадках застосування науково-технічних засобів в оперативно-розшуковій діяльності ми маємо справу з належним джерелом одержання фактичних даних. Таке джерело є придатним для встановлення наявності або відсутності обставин, які входять до предмета доказування в кримінальній справі. Особою, яка використовує науково-технічні засоби в ході здійснення оперативно-розшукових заходів, виступає співробітник оперативного підрозділу, тобто така особа наділена комплексом прав на реалізацію своїх повноважень у цій діяльності, а отже, ця особа виступає як правомочний суб'єкт. Що ж до самої можливості застосування науково-технічних засобів в оперативно-розшуковій діяльності, то, як це вже зазначалось, вона закріплена в Законі України "Про оперативно-розшукову діяльність", а відтак здійснюється законним шляхом.

Вважаємо цілком справедливою думку С.А.Шейфера, що "взяті самі по собі дані, одержані в результаті використання науково-технічних засобів в оперативно-розшуковій діяльності, не є доказами, тому що не відповідають нормативному визначенню доказів¹. Однак ці дані можуть стати доказами і використовуватись у кримінальному процесі як докази, тому що вони наділені такими властивостями, які в процесі введення їх у кримінальне судочинство трансформуються в нормативні вимоги допустимості, належності, достовірності і достатності.

Це дає можливість одноставно приєднатися до точки зору науковців, які зазначають, що зібрана таким чином інформація в процесі попереднього розслідування може вказати на джерело доказів або при відповідному процесуальному оформленні перетворитися на докази у справі. Або іншими словами, як це зазначає відомий теоретик оперативно-розшукової діяльності С.С.Овчинський: "Оперативно-розшукова діяльність виконує свою важливу функцію в процесі доказування – вказує на факти, що можуть бути доказами, на їх джерела та раціональні тактичні засоби одержання доказів, - і далі, - проте фактичні дані, встановлені оперативно розшуковим шляхом неоднорідні, деякі можливо розглядати як орієнтир, що допомагає визначити напрямки розслідування, інші містять інформацію, яка може стати доказовою².

Отже, для того щоб ці фактичні дані стали доказами, вони мають пройти процедуру належного оформлення, тобто повинні бути закріплені і введені в систему доказів. Ця процедура, вважаємо, складається з двох етапів: перший - закріплення матеріалів, здобутих під час застосування науково-технічних засобів шляхом здійснення оперативно-розшукових заходів, у порядку, передбаченому відомчими нормативними актами (найпоширеніша форма - рапорт); другий етап - закріплення процесуальним засобом, надання процесуальної форми шляхом винесення постанови про приєднання цих даних до матеріалів кримінальної справи.

Законом України "Про внесення змін до Кримінально-процесуального Кодексу України" від 21 червня 2001 року було внесено зміни до ч.2 ст.65 КПК України. Цими змінами до числа джерел доказів (процесуальних) було віднесено протоколи з відповідними додатками, складеними уповноваженими органами за результатами оперативно-розшукових заходів. Однак надання результатам оперативно-розшукової діяльності статусу самостійного джерела доказів уявляється невиправданим. Це веде до зрощування процесуальної і оперативно-розшукової діяльності. І тому є правильним використання оперативно-розшукової інформації не "напрямую", а через кримінально-процесуальні процедури які регламентують збір, перевірку і оцінку доказів. Оперативно-розшукова діяльність надає можливість встановити наявність джерел фактичних даних, а вже після процедури процесуального закріплення, вони перетворюються на джерело процесуальних доказів. Тому і є доцільним вводити у процес дані одержані в результаті оперативно-розшукової діяльності через таке джерело доказів, як документи. Ця ж позиція була відображена у ст.157 КПК України (проекту кримінально-процесуального кодексу України, підготовленого робочою групою Кабінету Міністрів України станом на 1 березня 2000 року). Зокрема ч.3 ст.157 Проекту визначає, що до документів відносяться результати застосування фотозйомки, звукозапису, відеозапису та інші носії знятої інформації, які містять відомості про обставини, встановлені в ході оперативно-розшукових заходів, слідчих і судових дій. Саме таке визначення місця результатів оперативно-розшукових заходів у системі джерел доказів є більш доцільним.

Викликає критику також і відсутність у нині діючому КПК України чітко окресленої процедури введення у кримінальний процес результатів (процесуального оформлення) оперативно-розшукової діяльності. Так ч.2. ст. 65 КПК України говорить про протоколи з відповідними додатками, складеними уповноваженими органами. Однак залишається незрозумілим, до числа суб'єктів якої діяльності відносяться ці "уповноважені органи": оперативно-розшукової чи кримінально-процесуальної? І як наслідок, під питанням розуміння того, що це за протокол і на якому етапі він повинен бути складений.

Отже, порядок введення у кримінальний процес даних, одержаних в результаті застосування науково-технічних засобів під час здійснення оперативно-розшукових заходів, у кримінально-процесуальному законодавстві України не дістав правової регламентації. Безперечно, це значний недолік законодавця. Необхідність такої регламентації спричинена, тим, що форма фіксації фактичних даних під час використання науково-технічних засобів з оперативно-розшуковою метою не може збігатися з процесуальними вимогами ст.ст.85, 85¹, 85² КПК України. Така незбіжність зумовлена тим, що оперативно-розшукова діяльність може здійснюватись як гласними, так і негласними методами. Щодо процедури подання, то вона мала б здійснюватись в обох випадках: і гласного, і негласного використання науково-технічних засобів - за допомогою супроводжувального листа керівника відповідного підрозділу, який дістав у ході здійснення оперативно-розшукової діяльності певні дані. Для обґрунтування цього наведемо положення ч.2 ст.66 КПК України. І хоч у цьому законодавчому положенні органи дізнання, які фактично і здійснюють оперативно-розшукову діяльність, прямо не зазначені, за своїм змістом ця правова норма може служити правовою основою поданих ними доказів, одержаних у результаті застосування науково-технічних засобів в оперативній діяльності.

Для офіційного подання даних слідчому на першому етапі досить буде офіційного листа керівника органу дізнання, в якому з посиланням на ст.103 КПК України, в якій на органи дізнання покладається обов'язок вжиття оперативно-розшукових заходів, викладається, де, ким, за яких обставин було використано науково-технічний засіб для одержання даних. До листа додається матеріалізоване джерело даних. У разі негласного використання таких засобів у листі, залежно від конкретних умов може бути зроблено посилання на те, що суб'єктом застосування науково-технічного засобу виступає правомочний представник оперативно-розшукового підрозділу або було використано "спеціальний науково-технічний засіб". В принципі можливим є використання для подання даних і рапорту суб'єкта застосування, завіреного керівником підрозділу, який здійснював оперативно-розшукові заходи з застосуванням науково-технічних засобів.

Що ж до другого етапу введення здобутих даних, а саме - етапу їх прийняття, то зауважимо, що порядок здійснення цієї процедури також не регламентовано в кримінально-процесуальному законодавстві України. "Єдиним законним джерелом отримання доказів, тобто єдиним шляхом їх збирання, є виконання слідчих та судових дій, таких як огляд. Тому і дані, одержані в результаті застосування науково-технічних засобів в оперативно-розшуковій діяльності, наприклад, того ж відеозапису, можуть бути сприйняті лише в ході її огляду, тобто саме в межах слідчого огляду".

Однак зазначимо, що слідчій практиці властива досить стійка тенденція: під час введення цих даних у кримінальний процес використовуються не слідчі дії, а їхні "сурогати", тобто дії, спеціально пристосовані до кожного випадку стосовно відомих слідчих дій. Так, однією з таких дій і виступає означений вище огляд, в ході якого поєднуються як елементи реконструкції обставин його одержання, так і елементи допиту осіб, які виявили таке джерело. Іноді з даною метою застосовується огляд, який називають перевіркою показів на місці. Стосовно такої дії діючий КПК України взагалі жодних норм не містить.

У розв'язанні цієї проблеми найкраще допоможе складання особливого документа, який пропонувано назвати *протоколом подання доказів*.

Складання зазначеного протоколу подання доказів відрізняється від використовуваних на практиці протоколів приєднання матеріалів, одержаних у результаті застосування науково-технічних засобів під час здійснення оперативно-розшукових заходів. Важливо наголосити, що вироблення єдиного підходу до введення даних, одержаних у результаті здійснення цих заходів шляхом винесення єдиного особливого процесуального документа, такого як протокол подання доказів, є не тільки корисним, але й необхідним з урахуванням потреб подолання труднощів, що виникають під час здійснення цієї процедури.

Фактично такий варіант вирішення проблеми пов'язаний з комплексом процесуальних документів і включає в себе, по-перше, постанову про подання доказів, по-друге, сам протокол подання доказів. І вже після цього за наявності підстав вважати поданий матеріал відносним і допустимим особа, яка здійснює розслідування кримінальної справи (слідчий, прокурор), своєю постановою приєднує ці дані до справи як документ. При цьому, якщо для визначення належності або допустимості матеріали необхідно перевірити, призначаються різного роду експертизи або проводяться пов'язані з цим слідчі дії.

Отже, вважаємо слід погодитись з точкою зору, що в такому разі момент прийняття даних (матеріалів) і момент приєднання їх до справи можуть не збігатись у часі. І якщо внаслідок проведених дій одержаний матеріал буде визнано як такий, що не наділений властивістю належності або допустимості, виносять постанову про відмову в приєднанні цього матеріалу.

¹ Шейфер С.А. Использование непроцесуальных познавательных мероприятий в доказывании по уголовному делу // Государство и право. -1997. - №9. - С.58.

² Овчинский С.С. Оперативно-розыскная информация //Под ред. А.С.Овчинского и В.С.Овчинского. -М.: Инфра-М., 2000. - С.62.

³ Доля Е.А. Использование в доказывании результатов оперативно-розыскной деятельности. - М.: Спарк, 1996. - С.78.

О. Рисін,
*ад'юнкт Національного університету
внутрішніх справ, м. Харків*

ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОСУДДЯ ЯК ВАЖЛИВША КОНСТИТУЦІЙНА ФОРМА РЕАЛІЗАЦІЇ СУДОВОЇ ВЛАДИ

Судова влада за сучасною Конституцією України є однією із трьох самостійних гілок державної влади. Виділення судової влади у самостійну гілку державної влади стало можливим після закріплення в Конституції України 1996 р. принципу розподілу влади на законодавчу, виконавчу та судову, адже до того часу в Конституціях України радянського часу суд згадувався лише як один із правоохоронних органів, який нарівні з прокуратурою та органами попереднього розслідування боровся зі злочинністю [1; с. 3-5]. Основною ж функцією суду в Україні за часів СРСР було здійснення правосуддя. Причому це виключне конституційне право було закріплене за судом, як єдиним органом, який мав право здійснювати правосуддя лише в 1977 році, після прийняття останньої Конституції СРСР [2]. До цього ж часу паралельно з судом право здійснювати правосуддя, а в більшості випадків беззаконня, мали право такі органи, як "надзвичайні комісії", так звані "двійки", "трійки" та інші органи, які повинні були чинити "позасудову розправу" [3; с. 5-6].

Сьогодні, після проголошення України незалежною та правовою державою, згідно з діючою Конституцією України, правосуддя в Україні здійснюється виключно судами і делегування функцій судів, а також привласнення функцій іншими органами чи посадовими особами не допускається [4]. Так, правосуддя на сьогодні залишається основною конституційною формою реалізації судової влади в нашій країні, але не єдиною.

Хоча в Конституції України окремо не виділені інші форми реалізації судової влади, як то: судовий контроль чи судове управління, але вони витікають з її норм, а більш детальніше розкриваються в Законі України "Про судоустрій в Україні" та процесуальних кодексах. Звичайно, що ці форми реалізації судової влади тільки починають втілюватися в життя як окремі форми її реалізації, хоча деякі з їх елементів були притаманні суду радянських часів, але вони не були настільки значимі, як сьогодні, і розглядалися лише як невід'ємні ознаки здійснення правосуддя.

В сучасних умовах реформування судової системи і приведення її в відповідність до норм не тільки діючої Конституції України, а і міжнародним нормам права, нові конституційні форми реалізації судової влади є однією зі складових основ діяльності судової влади, але безперечно, що головною і важливішою формою її реалізації було і залишається здійснення правосуддя [5; с. 3-7].

Раніше правосуддя вважалось самостійною, конституційно закріпленою формою державної діяльності, і це не дивно, адже як вже зазначалося, конституційна наука не знала поняття судової влади взагалі, в зв'язку з чим були відсутні наукові дослідження характерних рис судової влади, принципів діяльності і форм її реалізації.

Сьогодні правосуддя треба розглядати як важливішу конституційну форму реалізації судової влади. В зв'язку з цим значення правосуддя виділяє його в якості важливішого об'єкту конституційного регулювання і одночасно виражає зміст